

Studie 12/2022

Platy učitelů v roce 2021: vrchol dosažen a co dál?¹

SRPEN 2022

DANIEL MÜNICH, VLADIMÍR SMOLKA

Shrnutí

- Úroveň učitelských platů v dlouhodobém horizontu spoluurčuje atraktivitu učitelské profese a zajišťuje dostatečný zájem o profesi. Výběrovost profese, jak na straně vysokoškolské přípravy, tak během kariéry stimuluje kvalitu práce učitelů. Jde však o dlouhodobé procesy realizované průběžnými příchody a odchody do a z profese a dalším vzděláváním. Proto lze dopady učitelských platů na zájem o profesi, kvalitu práce učitelů a vzdělávací výsledky sledovat až s odstupem let, spíše dekád.
- Relativní platy učitelů vůči ostatním platům v ekonomice je důležitým ukazatelem. Takto poměřované platy učitelů v České republice (ČR) patřily až do roku 2017/2018 k nejnižším v rámci celé EU, respektive několika desítek ekonomicky nejvyspělejších zemí světa (OECD). V roce 2021, díky nebývale dynamickému tempu zvyšování po několik let v řadě, se relativní platy českých učitelů výrazně přiblížily průměru zemí OECD i EU. V roce 2021 dosáhly úrovně 122 % průměrných mezd v ekonomice. Vládě A. Babiše se tak během několika let podařilo to, co se nepodařilo žádné vládě předchozí. Podařilo se jí výrazně přiblížit naplnění ambiciózního programového závazku, kterému po špatných zkušenostech z minula věřil málokdo.
- Udržení dosažené relativní úrovně učitelských platů v dalších letech bude vyžadovat jejich zvyšování tempem růstu nominálních mezd v ekonomice. Ve výhledu roku 2022 relativní platy učitelů však zřejmě mírně poklesnou na 119 %. Za slibů daných v létě při vyjednávání vlády s odbory se tam zřejmě udrží i v roce 2023. Minulou i současnou vládou přislíbené úrovně 130 % učitelské platy rozhodně nedosáhnou, platy širší skupiny pedagogických pracovníků už vůbec ne.

¹ Tato studie reprezentuje pouze názor autorů, a nikoli oficiální stanovisko Národohospodářského ústavu AV ČR, v. v. i. či Centra pro ekonomický výzkum a doktorské studium UK (CERGE). Poděkování patří Ministerstvu práce a sociálních věcí ČR za souhlas s výzkumným využitím dat ISPV, která sbírá a spravuje firma TREXIMA spol. s r. o. Za cenné komentáře a rady ke konceptu studie autoři děkují Karlu Gargulákovi, Václavu Korbelovi, Tomáši Protivínskému a Janu Zemanovi. Za cenné odborné konzultace k mzdovým indikátorům děkujeme pracovníkům oddělení statistik MŠMT a jmenovitě Petru Čechovi. Případné chyby však jdou pouze na vrub autorů. Studie byla vydána i díky podpoře Akademie věd ČR v rámci programu Strategie AV21.

- V roce 2021 dále narostly relativní platy učitelů všech věkových skupin. Zdaleka nejatraktivnější jsou nyní platy nejmladších učitelů do 30 let. Nejnížší naopak zůstávají relativní platy učitelů středního věku 30–49 let. Platy učitelů totiž s roky praxe rostou velmi pomalu (i v mezinárodním srovnání), ale zato dlouhodobě, po celou dobu učitelské kariéry. Kromě nastavení platových tabulek k tomu přispívá i pokračující absence kariérního řádu a standardů kvality výkonu učitelské profese v různých fázích profesní dráhy.
- Variabilita učitelských platů zůstala i v roce 2021 velmi nízká a neodpovídá diverzitě v kvalitě práce učitelů. Plat učitele je nadále dominantně určován tarify, tedy především roky praxe. Příliš paušalizované platy ve školství vedou k platovému nedocenení a nedostatečné motivaci kvalitních učitelů. To je spojeno s vyšším rizikem jejich odchodu z profese a nízkým zájmem o profesi u mladších generací.
- Po období 2019–2020 došlo i v roce 2021 k dalšímu nárůstu podílu nadtarifní složky platů učitelů, byť k menšímu než předtím. Podíl nadtarifních složek na úrovni 13–16 % dosažený v roce 2021 výrazně převyšuje podíl 8–12 % v segmentu vysokoškolsky vzdělaných zaměstnanců veřejného sektoru.
- Zpochybňování udržení dosažené relativní platové úrovně oslabují těžko získávanou důvěru veřejnosti, a hlavně zájemců o učitelskou profesi v posledních několika letech. Myšlenka zákonné valorizace učitelských platů, původně navržená autory této studie již v roce 2017, je tedy stále na místě. V době dokončování této studie to jde jako vládní návrh do Poslanecké sněmovny.
- V dalších letech je navíc třeba rozpočtově počítat i s pokračující potřebou růstu počtu pedagogických pracovníků včetně učitelů s ohledem na demografický vývoj, snižování nerovností a imigrantskou vlnu dětí školního věku z Ukrajiny. Nároky školského rozpočtu budou vyvolávat i dosud poměrně nízké platy nepedagogických profesí v regionálním školství.
- Při srovnávání relativních učitelských platů v čase a mezi zeměmi je třeba věnovat pozornost detailům metodiky výpočtu. Příčin rozdílů v hodnotách zdánlivě stejných ukazatelů totiž existuje řada, a ne vždy jsou v diskusích použité metodiky a zdroje dat dostatečně objasněny. Důležité je například to, zda platy zahrnují všechny složky včetně odměn vyplácených na konci roku, zda jde o platy včetně vedoucích pracovníků, zda jde o platy pouze učitelů nebo širší skupiny pedagogických pracovníků, zda jsou zahrnuty i školy neveřejné, zda jde o školy základní, či celý sektor regionálního školství včetně škol mateřských a vyšších odborných.